

DR. PIRISI EDINA ENIKŐ

Mérföldkövek és dilemmák az örökbefogadási folyamat első lépéseinél

Workshopbeszámoló

BEVEZETÉS

A tanulmány az örökbefogadási folyamat első lépéseit tekinti át, kiemelt hangsúlyt helyezve az örökbe fogadó szülők szerepére és a bennük zajló lelki folyamatok bemutatására. A beszámoló megírását az Apor Vilmos Katolikus Főiskola által szervezett II. Anna–Joachim-konferencián (Budapest, 2023. november 23–24.) megtartott „*Nyílt örökbefogadás a gyakorlatban*” c. workshop inspirálta, amelyen örökbefogadás előtt álló házaspárok, meddőségi problémákkal küzdő párokat segítő szakemberek (orvosok, pszichológusok, mentálhigiénés szakemberek) és a lelki gondozásukat végző papok vettek részt.

A nyílt örökbefogadási folyamat mérföldkövei, fő szakaszai az alábbiak (*Bogár, 2016*): (1) az örökbefogadási döntés meghozatala előtti időszak; (2) az örökbefogadásról való döntés és a hivatalos eljárás; (3) a várakozás folyamata; (4) találkozás és ismerkedés a vér szerinti szülővel; (5) a baba megszületése és az örökbefogadási eljárás; (6) az örökbe fogadott gyermek a családban és a kapcsolódó családi nevelési feladatok; (7) az örökbe fogadott gyermek a közösségben és a kapcsolódó nevelési feladatok; (8) az örökbe fogadott serdülő és felnőtt. Az egyes szakaszokban az örökbe fogadó szülők specifikus dilemmákkal, feladatokkal és problémákkal szembesülnek, amelyekről az alábbi táblázat nyújt áttekintést. A táblázatban összesítésre kerülő lélektani dilemmák, feladatok és problémák forrásai a kapcsolódó szakirodalmak elméleti és módszertani ismeretei (*Bogár, 2016; Cole, 2006; Hámosi, 2015; Pavao, 2012*) és a saját pszichológusi praxisom tapasztalatai.

Az örökbefogadás folyamata	Dilemmák, feladatok és problémák
A döntés előtti időszak	Meddőséggel kapcsolatos veszteségek Az örökbefogadás motivációja Félelem az örökbefogadástól Az időzítés fontossága
Az örökbefogadásról való döntés és a hivatalos eljárás	Kapcsolati konfliktusok az örökbefogadásra való döntésben A hivatalos eljárás szubjektív élménye A leendő gyermekkel kapcsolatos döntések
A várakozás folyamata	Passzív vagy aktív várakozás
A találkozás és az ismerkedés a vér szerinti szülővel/szülőkkel (nyílt örökbefogadás) VAGY Ismerkedés a gyerekkel, a barátkozás folyamata (zárt örökbefogadás)	Nyílt örökbefogadásnál: Benyomásalakítás a vér szerinti szülőről/szülők-ről A vér szerinti szülő(k) elfogadása A gyermek neve Zárt örökbefogadásnál: Benyomásalakítás a gyerekről Kapcsolatkialakítás a gyerekekkel Együttműködés a gyerek nevelőjével és a segítő szakemberrel
A gyerek megérkezése és az örökbefogadási eljárás	Nehézségek újszülött örökbefogadásakor: a baba elfogadása, beteg baba születése, meggondolás, visszakérés Az anyává és apává válás hirtelensége A kötődés kialakulása, a gyerek átkötése Az örökbe fogadó nagycsalád (nagyszülők, rokonok)
Az örökbe fogadott gyermek a családban	Az örökbefogadottságról és a származástörténet-ről való beszélgetés Kapcsolattartás a vér szerinti szülővel A személyiségfejlődés zavarai

Az örökbefogadás folyamata	Dilemmák, feladatok és problémák
Az örökbe fogadott gyermek a közösségben	Az örökbefogadottság tényének kezelése a bölcsődében, az óvodában és az iskolában Társadalmi előítéletek kezelése
Az örökbe fogadott serdülő és felnőtt	Identitásalakulás az örökbe fogadott serdülőnél és felnőttél Serdülő-szülő konfliktus Az örökbe fogadott serdülő és felnőtt leválása

A konferencia résztvevőinek érdeklődése kifejezetten a döntés előtti időszakkal, illetve a döntéshozatali folyamattal volt kapcsolatos, ezért a workshopbeszámolóban ezekhez a szakaszokhoz kapcsolódó lélektani dilemmák, feladatok és problémák kerülnek a következőkben ismertetésre.

A DÖNTÉS ELŐTTI IDŐSZAK

Az örökbefogadás motivációját tekintve elmondható, hogy a legtöbb pár sikertelen teherbeesési próbálkozások után vállal örökbefogadás útján gyereket, néhány pár esetében a karitatív szándék, a gyerek megsegítése jelenti az elsődleges motivációt, és ritkán előfordulnak egyéb motivációk is (*Bogár, 2016*). Mivel a legtöbb párnak természetes úton nem született gyereke, ezért mire az örökbefogadási szándék megjelenik bennük, gyakran már megélték a meddőséggel járó stresszt és veszteséget (*Pulay, 2006*), ezért kiemelten fontos, hogy a pár hol tart a meg nem született vér szerinti gyerek elgyászolásának folyamatában. Problémaként jelenhet meg az idő előtti örökbefogadás, amikor egy pár már akkor elköteleződik az örökbefogadás mellett, amikor még nem engedte el a vér szerinti gyermek megszületése utáni vágyat, és nem tudta teljesen elfogadni és feldolgozni, hogy a gyerekük nem a saját vérük lesz. A megfelelő időzítés azt jelenti, hogy az örökbefogadó pár már túl van a veszteségfeldolgozáson, és teljes elfogadással és szeretettel tud az örökbe fogadott gyerek felé fordulni.

A gyerek iránti vágy mellett a leendő örökbefogadóknak megjelenhetnek az örökbe fogadó szülői szereppel kapcsolatos különböző félelmek is, és a kettő

dinamikája fogja meghatározni, hogy megszületik-e bennük az örökbefogadásra vonatkozó döntés. A félelmek egyrészt fakadhatnak az anyai/apai szereppel együtt járó elköteleződés, felelősségvállalás hárításából, ha valaki úgy érzi, hogy még nem áll készen a szülői szerepre. A félelmek másik forrása annak a bizonytalansága lehet, hogy tudom-e majd szeretni az örökbe fogadott gyermeket? Amíg ezek a félelmek intenzíven jelen vannak, addig még nem születhet meg az örökbefogadásról a döntés. A félelmek háttérében állhatnak egyrészt különböző érzelmi elakadások (pl. önbizalom hiánya, autonómia probléma, diszfunkcionális családi minták stb.), de fakadhatnak értékrendbeli konfliktusokból is, amikor valakinél a karrierje, a párkapcsolata vagy éppen önmaga mint központi érték mellett a gyerekvállalás háttérbe szorul.

Az örökbe fogadott gyerek iránt érzett szeretettel kapcsolatos félelem egyrészt fakadhat magának az örökbefogadási helyzetnek az újszerűségéből (az örökbefogadó párnak nincs rá mintája, hogy hogyan alakul ki a gyermek szeretete, mert csak a vér szerinti gyerek iránt érzett szeretetről van tapasztalatuk), másrészt összefügghet azzal is, hogy kinek mennyire fontos az, hogy a saját vérvonalát adja tovább, és mit tekint a szülő-gyerek kapcsolat alapjának. Ebből a szempontból fontos lehet tisztázni, hogy milyen mértékben határozzák meg a születendő gyermeket az öröklött, illetve a nevelési hatások. Az örökletes tényezőknek meghatározó szerepük lehet a gyerek fizikai megjelenésére, egészségi állapotára, az intellektuális képességeire és a temperamentumára, amelyet tovább alakíthatnak a méhen belüli hatások és a születés utáni környezeti tényezők. A nevelési tényezőknek meghatározó szerepük lehet a kötődés, illetve az érzelmi kapcsolatok kialakulásában, valamint az érték- és normarendszer elsajátításában (*Cole & Cole, 2006*).

A vágyak és a félelmek között feszülő ellentmondás feltérképezésének jó eszköze lehet a „gyerekpróba”, amikor a döntés előtti időszakban a pár más gyerekekkel találkozik különböző társas helyzetekben, és megfigyeli a saját reakciójukat a látott gyerekekkel kapcsolatban. Fontos önismereti tudás lehet, hogy például az utcán sétálgatva a szembe jövő gyerekekkel kapcsolatos fantáziáik pozitívak vagy negatívak-e, hogy megpillantva a gyerekeket, mennyire erősen élik meg az örökbefogadási vágyukat vagy az örökbefogadástól való félelmüket, illetve az is, hogy az idő előrehaladtával hogyan változik a kettő aránya.

AZ ÖRÖKBEFOGADÁSRÓL VALÓ DÖNTÉS ÉS A HIVATALOS ELJÁRÁS

Az örökbefogadásról való döntésnél gyakori helyzet, hogy a pár két tagja nem ugyanakkor jut el oda, hogy szeretne örökbe fogadni. Ilyenkor különösen fontos, hogy akiben hamarabb megszületett a döntés, az bevárja a párját. Fontos hogy az örökbefogadási szándék a pár mindkét tagjánál a saját gyerek iránti vágyra alapozódjon, és ne a párja iránti szeretet miatt döntsön a pár valamely tagja az örökbefogadás mellett. Mivel az esetek többségében házaspárok, és nem egyedülállók fogadnak örökbe, ezért különösen fontos, hogy a pár mindkét tagja „saját igen”-t mondjon az örökbefogadásra, és ezt ne csak a párjához való alkalmazkodás miatt tegye meg.

A páros döntés megszületése után indul el a hivatalos eljárás, az örökbe fogadni szándékozó pár alkalmasságának a vizsgálata az Országos Gyermekvédelmi Szakszolgálat (OGYSZ) illetékes Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatában (TEGYESZ). Az alkalmasság vizsgálatakor a párok részt vesznek örökbefogadási tanácsadáson, pszichológiai vizsgálaton és környezettanulmányon, és ha valamennyin megfelelték, akkor a TEGYESZ javaslatot tesz az örökbefogadási alkalmasságukra, ami alapján a területileg illetékes Gyámhatóság kiállítja az alkalmassági határozatukat. A hivatalos eljárás szubjektív megélése nagyon különböző lehet mind a párok között, mind a pár tagjai között. A résztvevők egyik csoportja számára ez örömteli folyamat, mert úgy éli meg, hogy maga a hivatali eljárás lefolytatása lényegében a várva várt gyermek megérkezéséhez tett első lépés, és boldog, hogy részt vehet benne. Egy másik csoport számára ugyanez a folyamat meglehetősen szorongásteli, mert az aggodás válik elsődlegessé, hogy mi történik, ha nem felelnek meg a pszichológiai vizsgálaton, vagy az egészségi állapotuk, jövedelmük, lakhatásuk nem bizonyul megfelelőnek. Ezek mellett további szubjektív tényezők is megjelenhetnek az eljárás során, mint például a pár meddőséggel kapcsolatos szégyenérzete, vagy a hivatali ügyintézéssel kapcsolatos korábbi tapasztalatok alapján aktiválódhat a hivatali eljárásnak való kiszolgáltatottság érzése, amelyek miatt szintén fokozottan nehezítettnek élik meg a párok az eljárás lebonyolítását.

Az örökbefogadók számára meglepődést szokott okozni, hogy már az örökbefogadásra való jelentkezéskor számos döntést kell meghozniuk a leendő gyermekkel kapcsolatban. Felkészületlenül éri őket a helyzet, hogy dönteniük

kell, hogy milyen nemű, életkorú, egészségi állapotú és származású gyereket kívánnak örökbe fogadni, és hogy a nyílt vagy a titkos örökbefogadási eljárást választják. Mindezen kérdések megválaszolásánál fontos, hogy a párok a megfelelő önismeret birtokában hozzanak döntéseket, és az legyen számukra a belső iránytű, hogy milyen gyereket tudnak elfogadni és szeretni. Fontos tisztán látni, hogy milyen ember ő, és milyen gyereknek tud szerető családi hátteret biztosítani. A leendő örökbefogadókban gyakran kérdésként merül fel, hogy vajon mit fog gondolni róluk az örökbe fogadási ügyintézőjük, hogyha feltételeket fogalmaznak meg a gyerekkel kapcsolatban, és hogy nem kerülnek-e emiatt hátrányos helyzetbe az örökbefogadásra való várakozásnál. Valójában ennek éppen a fordítottja történik: a kezdeti feltételek megfogalmazása nemhogy gyengítené az örökbefogadási folyamatot, hanem erősíti azt, hiszen ez is hozzájárul, hogy az örökbefogadható gyermek számára a megfelelő örökbe fogadó szülőket találják meg. Sok későbbi probléma előzhető meg azzal, hogyha ezekre a kérdésekre az örökbefogadók már a jelentkezéskor őszintén és megalapozottan válaszolnak.

Szintén dilemmát szokott okozni, hogy a párok a zárt vagy a nyílt örökbefogadási folyamatot válasszák-e. Zárt örökbefogadás esetén az örökbefogadók nem ismerik meg az örökbeadót, hanem a vele/velük való találkozás nélkül fogadják örökbe a gyereket. Ezzel szemben a nyílt örökbefogadáskor az örökbefogadók találkoznak a vér szerinti szülővel, megismerik őt, és a vér szerinti szülő specifikusan nekik adja örökbe a gyereket. A nyílt örökbefogadási folyamattal kapcsolatban gyakori aggodalom szokott lenni, hogy majd az örökbeadó váratlanul felbukkan, és megzavarja az örökbe fogadó család életét, ezért sokan tartanak tőle. Fontos kiemelni, hogy a tapasztalatok szerint ez nincs így, nagyon ritkán fordul elő, hogy az örökbeadó mindenféle egyeztetés nélkül egyszer csak megjelenne és belépne a család életébe. Ami inkább jellemző, hogy az örökbeadók az örökbefogadásban közreműködő szervezet közvetítésével tartják a kapcsolatot az örökbeadóval, és például évente egyszer üzenetet váltanak, amelyben az örökbeadók fényképet és egy rövid üzenetet írnak a gyermekről. Az üzenetváltás egyrészt megerősíti az örökbeadást, mert évről évre megerősíti az örökbeadót a döntésének a helyességében, amikor látja, hogy a gyerek boldogságban és szeretetben nevelkedik, másrészt lehetőséget biztosít majd arra, hogy a későbbiekben az örökbe fogadott gyermek a saját származását kutatva könnyebben megkeresse az örökbeadót. Szintén előnye a nyílt örökbefogadásnak, hogy az örökbefogadók rendelkeznek információval a vér szerinti szülőről, és

a gyerek igényei szerint mesélni tudnak róla, amivel segíteni tudják a gyereket az örökbefogadottsághoz kapcsolódó veszteség feldolgozásában és a saját identitásának a formálódásában.

BEFEJEZÉS

A konferencián megvalósuló workshopon őszinte és mély beszélgetés bontakozott ki a döntés előtti időszak, illetve a döntéshozatali szakasz lélektani dilemmáihoz kapcsolódóan, amelyben egyenrangú résztvevőként voltak jelen az örökbefogadás iránt érdeklődő párok, illetve az őket segítő szakemberek és lelki vezetők. Az elfogadó és támogató légkör lehetőséget biztosított, hogy feltáruljanak és átdolgozódjanak az örökbefogadási folyamat első lépéseihez kapcsolódó nehézségek és elakadások, és a közös beszélgetés során egy olyan megtartó háló szövődjön, amely biztonságos alapot tudott nyújtani a résztvevőknek a problémáikkal való megküzdésben. A workshopon való részvétel különlegességét az adta, hogy egy korlátozott idejű, és a résztvevők összetételét tekintve, egyszeri és megismételhetetlen esemény volt. Ugyanakkor ezekkel a korlátozó tényezőkkel együtt – vagy esetleg pont ezek miatt is – az együttes élmény hozzásegítette a résztvevőket, hogy közösen készüljenek fel a következő lépés megtételére a személyes, illetve a szakmai útjukon.

IRODALOM

- Bogár Zs. (2016). *Az örökbefogadás lélektana*. Ágacska Alapítvány.
- Cole, M. & Cole, S. R. (2006). *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó.
- Hámori E. (2015). *A kötődésméletek perspektívái – A klasszikusoktól napjainkig*. Animula Kiadó.
- Pavao, J. M. (2012). *Az örökbefogadás háromszöge*. Mózeskosár Egyesület.
- Pulay K. (2006). Amit az örökbefogadók veszteségeiről tudni érdemes. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15(1) 12–16.